

FORTEPIANO SOHASIDA MUSIQA IJROCHILIK MAHORATI

To'liqinjonova Madinabonu

Qo'qon davlat universiteti Musiqa ta'limi yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: E.Qobilova

Musiqa nazariyasi kafedrası professori, (Phd)

Annotatsiya: Ushbu maqolada fortepiano sohasida musiqa ijrochilik mahoratini shakllantirish va rivojlantirishning nazariy hamda amaliy jihatları yoritilgan. Forteplano ijrochiligi jarayonida texnik tayyorgarlik, musiqiy eshitish, ritmik barqarorlik, barmoq texnikasi, artikulyatsiya, dinamika, pedalizatsiya, musiqiy xotira, badiiy talqin va ijodiy yondashuvning o'zaro bog'liqligi tahlil qilingan. Ijrochilik mahoratini rivojlantirishda individual yondashuv, repertuarni to'g'ri tanlash, muntazam mashg'ulot, musiqiy asarni tahlil qilish, obrazli tafakkur va mustaqil ishlash ko'nikmalarining ahamiyati asoslab berilgan. Shuningdek, fortepiano ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali ijrochining texnik va badiiy imkoniyatlarini kengaytirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: fortepiano, ijrochilik mahorati, musiqiy tafakkur, texnik mahorat, badiiy talqin, musiqiy eshitish, ritm, artikulyatsiya, dinamika, pedalizatsiya, musiqiy xotira, repertuar, ijodkorlik, individual yondashuv.

KIRISH

Musiqa san'atida ijrochilik faoliyati asarning mazmun-mohiyatini tinglovchiga yetkazishning eng muhim shakllaridan biridir. Musiqiy asarning kompozitor tomonidan yaratilgan g'oyasi, obrazlari va badiiy mazmuni ijrochi faoliyati orqali real musiqiy jarayonga aylanadi. Shu sababli ijrochilik mahorati musiqa ta'limining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Forteplano esa ijrochilik imkoniyatlarining kengligi, polifonik va garmonik imkoniyatlari, turli janr va uslublarni ijro etish imkoniyati bilan musiqa ta'limida alohida o'rin egallaydi. Ushbu cholg'uda ijrochi bir vaqtning o'zida melodik chiziqni, garmonik asosni, ritmik tuzilmani, dinamik rivojlanishni va badiiy obrazni nazorat qilishi talab etiladi. Forteplano ijrochilik mahorati tushunchasini faqat tez va aniq chalish qobiliyati bilan chegaralash mumkin emas. Haqiqiy ijrochilik mahorati texnik imkoniyatlar bilan bir qatorda musiqiy asarning mazmunini anglash, uning uslubiy xususiyatlarini aniqlash, badiiy obrazni yaratish, tovush sifatini boshqarish va tinglovchiga estetik ta'sir ko'rsatish qobiliyatlarini ham qamrab oladi. So'nggi yillarda fortepiano ta'limiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ham texnik mahorat bilan bir qatorda musiqiy tafakkur, ifodaviylik, ijodiy yondashuv, individual metodika va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati alohida ta'kidlanmoqda. Forteplano ijrochilik mahorati murakkab va ko'p komponentli tushuncha bo'lib, u

bir nechta o‘zaro bog‘liq ko‘nikmalar tizimidan tashkil topadi. Ijrochining texnik tayyorgarligi, musiqiy eshitishi, ritmik his qilishi, musiqiy xotirasi, badiiy tafakkuri va ijodiy qobiliyati birgalikda ijrochilik mahoratini belgilaydi. Fortepiano ijrochiligida texnik mahorat barmoqlarning mustaqilligi, klaviaturada erkin harakatlanish, gammalar va arpedjiolarni ravon ijro etish, akkordlar bilan ishlash, turli artikulyatsion usullarni qo‘llash, qo‘l va bilak harakatlarini muvofiqlashtirish kabi ko‘nikmalarni qamrab oladi. Biroq texnik mukammallikning o‘zi yuqori darajadagi ijrochilikni ta’minlamaydi. Texnik imkoniyat musiqiy mazmunni ifodalash vositasiga aylanishi lozim. Masalan, asardagi legato, staccato, crescendo, diminuendo, aksent va boshqa ijro vositalari mexanik tarzda emas, balki musiqiy obrazni ochib berish maqsadida qo‘llanilishi kerak. Shu jihatdan fortepiano ijrochilik mahoratini quyidagi yaxlit tizim sifatida tasavvur qilish mumkin:

texnik mahorat → musiqiy eshitish → musiqiy tafakkur → badiiy talqin → ijodiy ifoda → ijrochilik madaniyati.

Fortepiano ijrochiligida texnik tayyorgarlik muhim fundamental asos hisoblanadi. Ijrochi klaviaturada erkin harakatlana olmasa, musiqiy obrazni to‘laonli ifodalash imkoniyati cheklanadi. Texnik tayyorgarlikni shakllantirishda gammalar, arpedjiolar, akkordlar, etyudlar va turli texnik mashqlar muhim vosita hisoblanadi. Biroq mashqlarni mexanik takrorlash emas, ularni muayyan musiqiy maqsad bilan bajarish samarali natija beradi.

Masalan, gammalarni ijro etishda faqat tezlikka erishish emas, tovushlarning bir tekisligi, barmoqlar mustaqilligi, ritmik aniqlik va qo‘l harakatlarining erkinligiga e’tibor qaratish zarur. Etyudlar bilan ishlashda esa texnik muammoni aniqlash va uni bosqichma-bosqich bartaraf etish muhimdir.

Fortepiano ijrosida applikatura ham texnik mahoratning muhim tarkibiy qismidir. To‘g‘ri tanlangan barmoq tartibi ijroning ravonligi, texnik barqarorligi va jismoniy erkinligini ta’minlaydi. 2025-yildagi tadqiqotlarda ham applikaturaning texnik barqarorlik va ifodaviy ijroga ta’siri alohida ko‘rsatilgan. Fortepiano ijrochisi uchun musiqiy eshitish qobiliyati texnik ko‘nikmalar qadar muhimdir. Ijrochi o‘z chalayotgan tovushini eshita, baholay va zarur hollarda tuzata olishi kerak. Musiqiy eshitishning rivojlanganligi ijrochiga intonatsion aniqlik, tovush balansi, dinamik rivojlanish, melodik chiziq va garmonik munosabatlarni nazorat qilish imkonini beradi. Fortepiano ijrosida ijrochi ikki qo‘l bilan turli musiqiy vazifalarni bajaradi. Shu sababli o‘ng va chap qo‘l o‘rtasidagi tovush nisbatini eshitish va boshqarish alohida ahamiyatga ega. Masalan, kuy o‘ng qo‘lda berilgan bo‘lsa, chap qo‘ldagi jo‘rnavorlik uning ustidan hukmronlik qilmasligi kerak.

Demak, ijrochilik mahorati nafaqat barmoqlarning klaviaturadagi harakati, balki quloq – tafakkur – qo‘l tizimining uzviy faoliyati bilan belgilanadi. Har qanday musiqiy asarning o‘ziga xos badiiy obrazi mavjud. Ijrochining vazifasi ushbu obrazni tushunish va uni individual ijodiy yondashuv asosida tinglovchiga yetkazishdan iborat. Badiiy talqin jarayonida asarning yaratilish davri, kompozitorning uslubi, janri, shakli, melodik va garmonik xususiyatlari, ritmik tuzilishi hamda dinamik rivojlanishi hisobga olinadi.

Masalan, klassik davr asarlarini ijro etishda shaklning aniqligi, frazirovka va artikulyatsiya muhim bo’lsa, romantik repertuarda emotsional chuqurlik, tembr rang-barangligi va dinamik kontrastlar katta ahamiyatga ega bo’lishi mumkin.

Shuning uchun ijrochi asarni yodlashdan oldin uni musiqiy-nazariy jihatdan tahlil qilishi maqsadga muvofiq. Asarning shakli, tonalligi, mavzulari, motivlari, kulminatsiyasi va rivojlanish nuqtalarini anglash ijroning mazmunli bo’lishiga yordam beradi. Fortepiano ijrochilik mahoratining muhim komponentlaridan biri ritmik barqarorlikdir. Ritm musiqiy asarning ichki harakatini tashkil etadi va ijrochining musiqiy tafakkurini namoyon qiladi.

Ritmik aniqlikni rivojlantirishda metronomdan foydalanish, ritmik shakllarni alohida mashq qilish, murakkab parchalarni sekin tempda o’rganish va keyinchalik bosqichma-bosqich asl tempga yaqinlashtirish samarali usullardan hisoblanadi.

Biroq metronomdan foydalanish ijroni mexanikashtirmasligi kerak. Musiqiy asarda ritmik aniqlik bilan bir qatorda fraza, nafas, agogika va badiiy harakat ham mavjud. Yuqori darajadagi ijrochi ushbu vositalar o’rtasidagi muvozanatni saqlay oladi. Fortepianoda pedal musiqiy tovushning rangini, davomiyligini va rezonansini boshqaruvchi muhim ijro vositasidir. Pedaldan noto’g’ri foydalanish esa asarning tovush tuzilishini xiralashtirishi mumkin.

Pedalizatsiyani o’rgatishda o’quvchiga pedalni shunchaki texnik harakat sifatida emas, balki badiiy ifoda vositasi sifatida tushuntirish zarur. Pedal asarning janri, tempi, garmonik tuzilishi va akustik xususiyatlariga mos ravishda qo’llanadi.

Ayniqsa romantik repertuarda pedalizatsiya asarning emotsional va tembr jihatdan boyligini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, polifonik va klassik asarlarda pedalning me’yoriy qo’llanishi musiqiy fakturaning aniqligini saqlashga xizmat qiladi. Fortepiano ijrochisining professional tayyorgarligida musiqiy xotira ham muhim o’rin tutadi. Asarni yoddan ijro etish mexanik yodlash emas, balki musiqiy tuzilmani chuqur anglashga asoslangan bo’lishi kerak.

Musiqiy xotirani rivojlantirishda eshitish, ko’rish, harakat va mantiqiy xotiradan kompleks foydalanish samarali hisoblanadi. Ijrochi asarning melodik yo’nalishini, garmonik ketma-ketligini, shakliy tuzilishini va texnik harakatlarini birgalikda anglaganida yoddan ijro etish jarayoni yanada mustahkam bo’ladi.

Bu jarayon o’quvchining mustaqil ijrochilik ko’nikmasini ham rivojlantiradi. U o’qituvchi ko’rsatmasiga doimiy ehtiyoj sezmay, asar ustida mustaqil ishlash, xatolarini aniqlash va ijro variantlarini izlashga o’rganadi. Fortepiano ta’limida har bir o’quvchining musiqiy qobiliyati, texnik tayyorgarligi, psixologik xususiyati va ijodiy imkoniyati turlicha bo’ladi. Shu sababli barcha o’quvchilarga bir xil metod va repertuarni qo’llash har doim ham yuqori natija bermaydi.

Individual yondashuv o’quvchining mavjud imkoniyatlarini aniqlash, uning rivojlanish ehtiyojlariga mos repertuar tanlash va individual mashqlar tizimini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

2025-yilgi tadqiqotlarda ham fortepiano darslarida individual yondashuv talabani texnik mahorati, ijodiy qobiliyati va motivatsiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi ta’kidlangan.

Shu asosda fortepiano ta’limida quyidagi individual rivojlanish ketma-ketligini qo’llash mumkin:

diagnostika → individual maqsad → repertuar tanlash → texnik mashqlar → badiiy talqin → mustaqil ijro → refleksiya → rivojlantiruvchi baholash.

Bu model o’quvchining ijrochilik faoliyatini tizimli tashkil etish imkonini beradi. Ijrochilik mahoratini shakllantirishda repertuar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Repertuar o’quvchining texnik imkoniyatlari bilan bir qatorda uning musiqiy qiziqishi va estetik ehtiyojlariga ham mos bo’lishi kerak.

To’g’ri tanlangan repertuar orqali bir vaqtning o’zida bir nechta vazifani hal qilish mumkin: texnik ko’nikmalarni rivojlantirish, musiqiy tafakkurni shakllantirish, badiiy obrazni anglash, musiqiy xotirani mustahkamlash va ijodiy mustaqillikni rivojlantirish.

2025-yildagi tadqiqotlarda fortepiano asarlarini tanlashda o’quvchining yoshi, tayyorgarlik darajasi, shaxsiy qiziqishi va pedagogik maqsadlarni hisobga olish ijodiy fikrlash va interpretatsiya ko’nikmalarini rivojlantirishi qayd etilgan. Bugungi kunda fortepiano ta’limida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ham kengaymoqda. Audio va video yozuvlar, metronom dasturlari, raqamli nota resurslari, virtual fortepiano va multimedia vositalari mustaqil mashg’ulotlarni qo’llab-quvvatlashi mumkin. Bunday vositalar yordamida o’quvchi o’z ijrosini yozib olishi, qayta tinglashi, xatolarini aniqlashi va o’z-o’zini baholashi mumkin. Bu esa refleksiv ijrochilik ko’nikmasining shakllanishiga yordam beradi.

Shu bilan birga, raqamli vositalar jonli ijro va bevosita pedagogik muloqotning o’rnini to’liq bosa olmaydi. Forteplano ijrochiligi qo’l harakati, tovush hosil qilish, eshitish va real vaqt rejimidagi musiqiy hamkorlikni talab qiladigan amaliy san’at turi bo’lib qoladi. 2026-yildagi tadqiqotlarda ham raqamli texnologiyalar ijrochilik mahorati va musiqiy eshitishni rivojlantirishni qo’llab-quvvatlovchi vosita sifatida ko’rsatilgan. Forteplano sohasida ijrochilik mahoratini shakllantirishni quyidagi model asosida tashkil etish mumkin:

musiqiy diagnostika → texnik tayyorgarlik → musiqiy tahlil → repertuar bilan ishlash → badiiy talqin → ijodiy ijro → o’z-o’zini baholash → korreksiya.

Mazkur modelda dastlab o’quvchining mavjud ijrochilik imkoniyatlari aniqlanadi. Keyin texnik muammolar belgilanib, ular uchun individual mashqlar tanlanadi. Asar musiqiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi va uning badiiy obrazi aniqlanadi. Keyingi bosqichda texnik va badiiy vazifalar birlashtiriladi. O’quvchi asarni mustaqil ijro etadi, ijrosini audio yoki video orqali tahlil qiladi va aniqlangan kamchiliklar ustida qayta ishlaydi. Bunday yondashuv ijrochilik mahoratini faqat yakuniy natija sifatida emas, balki uzluksiz rivojlanib boruvchi pedagogik jarayon sifatida qarash imkonini beradi.

XULOSA

Forteplano sohasida musika ijrochilik mahorati murakkab, ko’p qirrali va uzluksiz rivojlanadigan kasbiy sifat hisoblanadi. U texnik tayyorgarlik, musiqiy eshitish, ritmik barqarorlik, musiqiy xotira, badiiy tafakkur, interpretatsiya, pedalizatsiya va ijodiy yondashuvning o’zaro uyg’unligi asosida shakllanadi.

Fortepiano ijrochiligida texnik mukammallik badiiy mazmunni ifodalash vositasiga aylanishi kerak. Shu sababli o‘quvchiga faqat “qanday chalish”ni emas, balki “nima uchun shunday chalish”ni anglatish muhimdir. Asarning mazmuni, uslubi, janri, shakli va badiiy obrazi chuqur anglangandagina ijro haqiqiy musiqiy talqinga aylanadi.

Ijrochilik mahoratini rivojlantirishda individual yondashuv, to‘g‘ri tanlangan repertuar, tizimli texnik mashqlar, musiqiy-nazariy tahlil, mustaqil ijro va refleksiya samarali pedagogik shartlar sifatida namoyon bo‘ladi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar esa mazkur jarayonni qo‘llab-quvvatlovchi qo‘shimcha vosita sifatida xizmat qilishi mumkin.

Shunday qilib, fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishning asosiy pedagogik tamoyilini “texnika – musiqiy eshitish – tafakkur – badiiy talqin – ijodiy ifoda” uzviyligi orqali ifodalash mumkin. Ushbu yondashuv o‘quvchini texnik jihatdan tayyor ijrochi emas, balki musiqiy asarning mazmunini anglaydigan, mustaqil talqin qila oladigan va badiiy-estetik jihatdan yetuk ijodkor sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qobilova E.B. *Musiqi pedagogikasi*. – Qo‘qon, 2026.
2. Madjidova G.A. Fortepiano ijrochiligi ta’limining hozirgi holati // *Science and Education*. – 2025. – №4. – B. 225–230.
3. Ikromova D. Fortepiano darslarida talabalar uchun individual yondashuvni shakllantirish // *Yangi O‘zbekiston pedagoglari axborotnomasi*. – 2025.
4. Forobiy Abu Nasr. *Kitob al-musiqi al-kabir*.
5. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent.
6. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. – Toshkent.
7. Qobilova E.B. *Musiqi pedagogikasi*. – Qo‘qon, 2026.
8. Qobilova E.B. *Kasbiy-pedagogik identitet va uni rivojlantirish mexanizmlari (bo‘lajak musiqi o‘qituvchilari misolida)*. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi.
9. Qobilova E.B. Kasbiy-pedagogik identitet va uning pedagogik, psixologik, didaktik va refleksiv mexanizmlari (bo‘lajak musiqi o‘qituvchilari misolida). **Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar**, 2026. 5-jild, 12-son. 75–79-b.
10. Qobilova E.B. Bo‘lg‘usi musiqi o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari. **Kokand University Herald**, 2026. 18-A-son.